

Eesti Konjunkturiinstituut
Estonian Institute of Economic Research

**Mahetoodangu eksport ja
Euroopa Liidu riikidesse turustamine
Eestist 2021. aastal**

Tallinn
September 2022

Tellija: Maaeluministeerium

Projektgrupi koosseis: Kelly Tänav, Katrin Nittim, Marje Josing, Viivika Savina, Ingrid Niklus,
Mati Reiman, Bruno Pulver

Eesti Konjunkturiinstituut

Rävala 6 19080 Tallinn

Tel 668 1242

E-post: eki@ki.ee

<http://www.ki.ee>

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel tuleb viidata allikale.

Sissejuhatus

Käesolev töö annab ülevaate Eesti mahetoodangu turustamisest Euroopa Liidu riikidesse ja ekspordist väljapoole Euroopa Liitu 2021. aastal. Uuring võrdleb saadud tulemusi 2019. aasta tulemustega. Analüüsis on välja toodud andmed loomsete toodete (sh elusloomad, liha, liha- ja piimatooted, mesi) ja taimsete toodete (sh tera- ja kaunvili, marjad, puuviljad, köögiviljad ja nendest valmistatud tooted, joogid) kohta, vaadeldud on vastavate käivete ja piirkondade osakaalude muutumisi.

Käesoleva töö koostamisel viis EKI läbi maheeksportööride küsitluse ja kasutas Põllumajandus- ja Toiduameti (PTA, ühendatud Veterinaar- ja Toiduamet ning Põllumajandusamet), Mahepõllumajanduse registri ja Statistikaameti andmeid ning Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt kogutud maheteravilja kokkuostu hindade andmeid. Lisaks on konsulteeritud Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskuse ja Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu ning Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu spetsialistidega.

1. Metoodika

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli välja selgitada 2021. aastal Eestist kolmandatesse riikidesse eksporditud ja teistesse Euroopa Liidu riikidesse turustatud mahetoodangu väärtus järgmiste tootegruppide kaupa:

- elusloomad (sh tõuloomad);
- liha ja lihatooted;
- piimatooted;
- munad;
- teravili;
- kaunvili;
- õlikultuurid;
- kartul, köögivili, puuvili ja marjad;
- tooted kartulist, köögiviljast, puuviljast ja marjadest;
- mesi ja mesi lisandiga;
- taimeteed, maitseained, droogid;
- õlid;
- joogid (sh alkohoolsed joogid);
- pagari-, kondiitri- ja pastatooted;
- tooted tera- ja kaunviljadest;
- maiustused;
- valmistoit;
- muud tooted.

Mahepõllumajandussaaduste, sh elusloomade ja toidukaupade ekspordi kohta Eestis regulaarselt eraldi arvestust ei peeta. Käesoleva uuringu käigus viis Konjunktuuriinstituut 2022. aasta septembris mahetootjate ja mahetooraine käitlejate hulgas läbi küsitluse interneti ja telefoni teel. Ettevõtete valimi koostamise aluseks oli Mahepõllumajanduse register ning eelinfot potentsiaalsete maheeksportööride kohta saadi Põllumajandus- ja Toiduameti (PTA) regionaalsetelt maheinspektoritelt ja Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskuselt.

Küsitlusele vastas 423 respondenti. Neist ekspordi nimetas 152 ettevõtet (sh vahendaja ja kokkuostja kaudu eksporditjad). Küsitlustulemuste arvestamisel lähtuti sellest, et kui ekspordimisel kasutati kodumaiseid kokkuostjaid/vahendajaid, siis kaasati analüüsi ainult vahendajate andmed, välistamaks sama kauba puhul topelt arvestust.

Enamike tootegruppide osas piisas maheeksportööride küsitlemisest. Maheelusloomade ekspordimahu hindamisel on kasutatud lisaks küsitlusele ka kaudseid meetodeid. Elusloomade

kogumiskeskused, kes Eestis loomade eksporti korraldavad, ei erista üldiselt maheloomi tavaloomadest, kuna hinnaerinevus on sageli väike ning nende töös seda vaja ei ole. Loomade mahesertifikaadile viidatakse, kui on olemas ostjapoolne huvi. Lisaks kogumiskeskustele ekspordivad elusloomi ka suuremad tootjad otse või ühistute kaudu. Loomade mahepäritolu rõhutavad rohkem väiksemad kokkuostjad, ühistud ja otse ekspordivad tootjad. Loomade mahepäritolule pööratakse rohkem tähelepanu riigisisel loomadega kauplemisel. Maheloomade liikumise kohta ei ole võimalik riiklikest loomade liikumise dokumentidest ja registritest andmeid välja võtta, sest neis ei ole loomade mahepäritolu kohta mingit märget – nt Põllumajandus- ja Toiduametile esitatavates elusloomade ekspordiantmetes, Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti (PRIA) loomade registris. Maheloomade statistikat kogub Põllumajandus- ja Toiduamet, kuid seda vaid korra aastas loomade arvu hetkeseisu kohta. Elusveiste ja -lammaste ekspordimahu hindamisel ei saa kasutada ka Statistikaameti elusveiste ja -lammaste ekspordiantmeid, kuna seal ei kajastu samuti loomade mahepäritolu ning tõenäoliselt ei ole osad elusloomade ekspordöörid Statistikaametile ekspordiantmeid esitavate ettevõtete valimis. Konjunkturiinstituut kasutas elusloomade ekspordikäibe hindamisel Põllumajandus- ja Toiduameti, Statistikaameti ja ekspordööridelt saadud andmeid ning konsulteeriti Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu ja Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu spetsialistidega. Loomsete toodete gruppi on lisatud elusloomade laiendatud ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

Mahetoodete ekspordi uuringu puhul uuriti maheviitega kauba müüki. Maheviitega müügi korral peab Eestist välja müüdav mahetoode olema toodetud mahepõllumajanduse nõuete kohaselt ning tootjale on järelevalvet teostav asutus väljastanud selle kohta tõendava dokumendi. Müügipakendis tootel peab olema EL mahelogo, päritolutähis ja järelevalveasutuse kood. Lahtise toote puhul on saatedokumendil viide, et tegemist on mahetootega. Lisaks EL mahelogle võib kasutada ka Eesti ökomärki.

2. Tulemused

Eestis oli 2021. aastal Põllumajandus- ja Toiduameti andmetel üle 229 tuhande hektari mahepõllumajanduslikku maad (sh 17 tuhat hektarit üleminekuperioodil olevat põllumajandusmaad). Eestis on mahe ca 23% põllumajanduslikust maast, mis asetab Eesti võrdluses Euroopa Liidu teiste riikidega esimese viie riigi hulka. Lisaks oli Eestis võimalik korjata erinevaid mahesaadusi (marjad, seemned, ravimtaimed) kokku üle 445 tuhandelt hektarilt. Eesti turg on aga väike, elanike mahetoodete ostuharjumused ei ole nii tugevad ja ostujõud on väiksem kui arenenumates riikides ning mahetootmise arenguks tuleb turgu otsida ka väljastpoolt Eestit.

Kuna suurem osa Eesti mahetootjaid ja käitlejaid on väga väikesed ja eksport eeldab suuremat majandussuutlikkust, siis on eksporditajate osakaal mahetootjatest marginaalne. Uuringu tulemusena selgus, et 2021. aastal müüdi Euroopa Liidu siseselt ja eksporditi kolmandatesse riikidesse vähemalt 52 Eesti mahetootja ja -käitleja toodangut. Kolmandatesse riikidesse eksporditi mahetoodangut vähemalt 16 ettevõtet. Eelpool nimetatud liidusiseselt müüvate ja kolmandatesse riikidesse ekspordivate ettevõtete hulgast on maha arvatud vahendajate ja kokkuostjate kaudu eksporti nimetanud tootjad (elusloomade, teravilja jm tooraine tootjad). Enamike tera- ja kaunvilja, õlikultuuride ja elusloomade mahetootjate toodang jõuab Eestist väljapoole vahendajate ja kokkuostjate kaudu. Võrreldes 2019.

aastaga oli 2021. aastal eksportivate ettevõtete arv vähenenud. Kuigi mitmed ettevõtted, kes 2019. aastal eksportisid, seda enam 2021. aastal ei teinud, siis on oli ka neid ettevõtteid, kelle ekspordikäive on kahe aastaga oluliselt kasvanud. Kokku kaubeldi Euroopa Liidu siseselt ja eksporditi kolmandatesse riikidesse Eesti mahetoodangut enam kui 35 miljoni euro väärtuses (tabel 1, joonis 1), mida on 1,1 miljoni (3%) võrra vähem kui 2019. aastal. Ekspordikäibe vähenemine tulenes peamiselt loomse toodangu ekspordi languse arvelt, millele aitas enim kaasa piimatoodete ekspordikäibe vähenemine. Ekspordimahu langust tingis ka erinevate taimsete toodete (teravili, teraviljatooted) ekspordimahtude langus. Peamiselt oli ettevõtete ekspordi languste põhjusteks sihtturgude muutus (orienteeritus pigem koduturule, ühekordsete lepingute lõppemine välispartneritega jne) ning muutus ettevõtte töös (ettevõtte sulgemine, mahetootmise lõpetamine, tavatoodangumahu suurendamine ja jätkamine vaid tavatootmisega jne). Samuti on ettevõtete sõnul järjest keerulisem Eesti mahetoodetega (kohalike kaubamärkidega) välisurule siseneda. Ekspordimahu langust aitas pidurdada elusloomade ja liha (nii värsket liha kui ka töödeldud liha) ekspordimahu kasv. Taimsete toodete ekspordist kasvas alkohoolsete ja mittealkohoolsete jookide ekspordimaht.

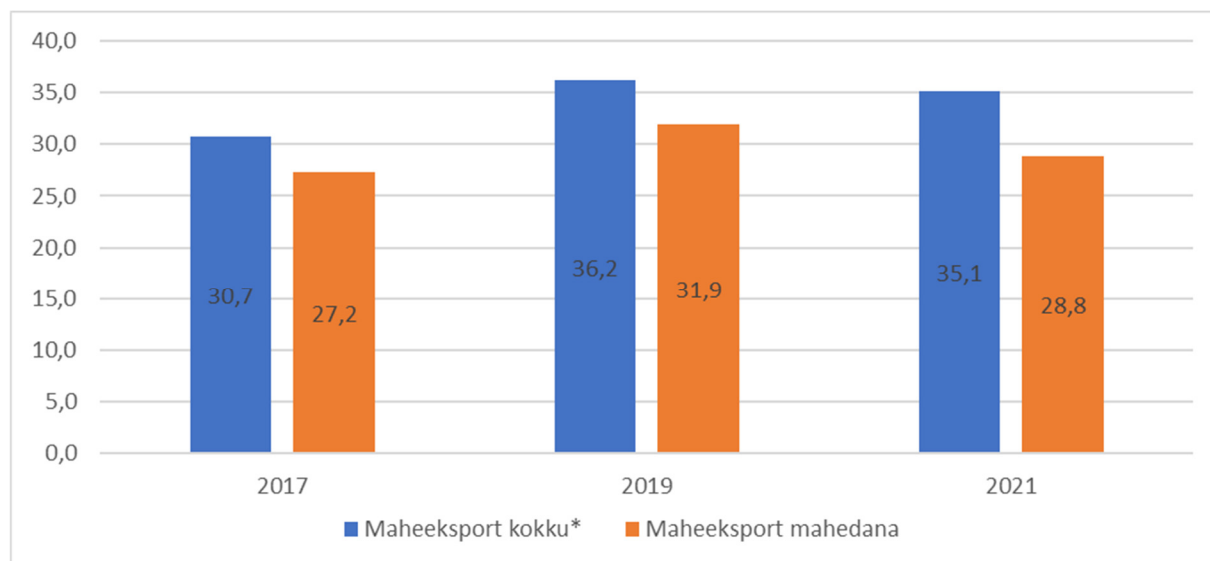
Tabel 1. Eesti mahetoodangu ekspordikäive 2019. ja 2021. aastal (tuh eur)

	2019				2021				KOKKU muutus 2021/ 2019 (%)
	ELi riiki- desse	III riiki- desse	Kokku	Osa- kaal (%)	ELi riiki- desse	III riiki- desse	Kokku	Osa- kaal (%)	
Loomsed tooted, sh elusloomad*, liha, lihatooted, piimatooted	6 474,9	3 440,6	9 915,6	27	8 959,1	32,6	8 991,8	26	-9
sh elusloomad*	4 892,3	-	4 892,3	14	6 433,6	-	6 433,6	18	32
Taimsed jm tooted	25 027,6	1 251,1	26 278,8	73	18 312,1	7 812,0	26 124,1	74	-1
sh teravili	15 882,9	44	6 447,3	5 409,9	11 857,1	34	-25
Kokku*	31 502,6	4 691,8	36 194,3	100	27 271,2	7 844,6	35 115,9	100	-3
piirkonna osakaal %	87	13	100		78	22	100		

* sh laiendatud mahe elusloomade ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

.. ei saa avaldada vastajate vähesuse tõttu

Joonis 1. Maheeksport 2017., 2019. ja 2021. aastal (miljonit)

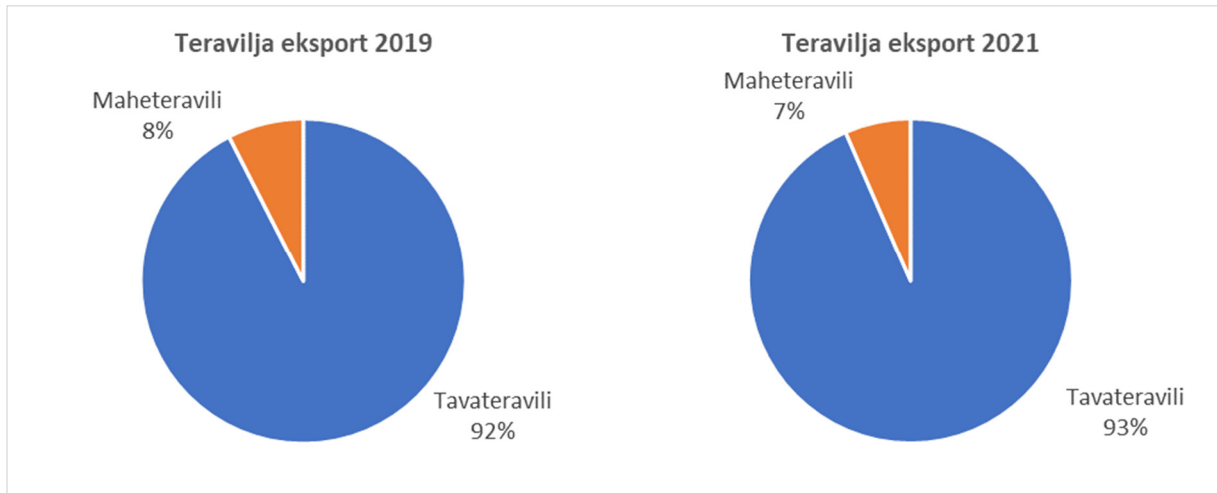
* sh laiendatud mahe elusloomade ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

Kogu Eesti toidukaupade eksport oli Statistikaameti andmetel 2021. aastal 1 122 miljonit eurot (2019. aastal 1 039 miljonit). Mahetoodete ekspordi osakaal kogu toidukaupade ekspordikäibest võrreldes 2019. aastaga mõnevõrra vähenes, moodustades 3,1% kogu toidukaupade ekspordikäibest. Teravilja eksporditi 2021. aastal 171 miljoni euro eest ja 2019. aastal 196 miljoni euro eest. Maheteravilja osakaal kogu mahetoodete ekspordikäibest oli 2021. aastal 34% ja kogu teravilja ekspordikäibest 7% (joonis 2). 2019. aastal moodustas maheteravilja eksport mahetoodete ekspordikäibest 44% ja kogu teravilja ekspordikäibest 8%.

78% Eestist 2021. aastal eksporditud mahetoodangust müüdi Euroopa Liidu siseselt ja 22% mahetoodangust jõudis kolmandatesse riikidesse (2019. aastal vastavalt 87% ja 13%). Kuna erinevate tootegruppide eksporditööre on Eestis vähe, siis ei saa konfidentsiaalsusnõuete tõttu (avaldamiseks vajalik vähemalt 3 ettevõtet) detailsemalt grupiti andmeid avaldada ning seda saab teha vaid üldistatult. Kuna maheelusloomade ekspordikäive on arvestuslik, siis see on lisatud vaid liidusisese käibe hulka, kuigi 2021. aastal eksporditi elusveiseid Statistikaameti andmeil ka kolmandatesse riikidesse. Eluslambaid 2021. aastal kolmandatesse riikidesse ei eksporditud.

Liidusisene mahekaupade müük 2021. aastal võrreldes 2019. aastaga langes 13% ja eksport kolmandatesse riikidesse kasvas 67%. Nii liidusisesele kaupade müügile kui ka ekspordile kolmandatesse riikidesse avaldas mõju Ühendkuningriigi välja astumine Euroopa Liidust 2020. aastal. Ühendkuningriiki nimetasid sihtriigina peamiselt tera-, kaunvilja ning liha ja lihatoodete eksportijad.

Joonis 2. Teravilja ekspordikäibe osakaal 2019. ja 2021. aastal (%)

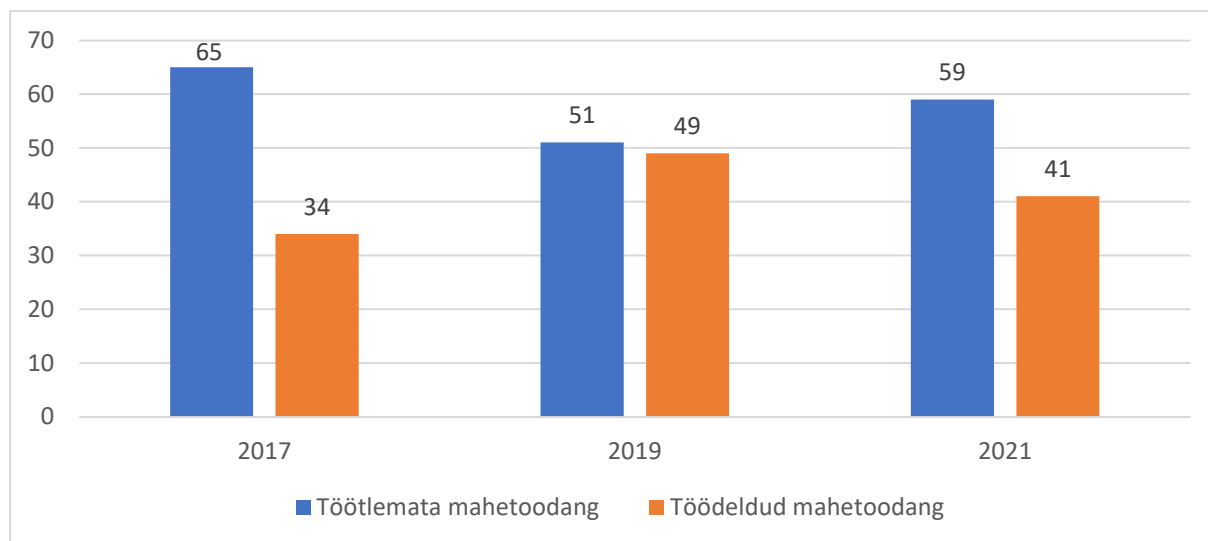

Mahetoodetest eksporditi peamiselt taimseid tooteid (74% kogu mahetoodangu ekspordikäibest), millest suurima käibe osakaaluga olid teravili, valmistoit (sh beebitoit) ja õlikultuurid. Lisaks müüdi Eestist välja veel erinevaid jooke (sh alkohoolsed joogid), töödeldud marju ja puuvilju (mahlad, moosid, marjajahud), tera- ja kaunviljatooteid (jahud, helbed jm), maiustusi, maitse- ja ravimtaimi, toidulisandeid ning maitsepärmi (inaktiivne pärm). 45% taimsete toodete ekspordikäibest tuli maheteravilja väljaveost, ülejäänud teistest ülalnimetatud mahetoodetest kokku. Taimsest toodangust kasvas enim alkohoolsete ja mittealkohoolsete jookide ekspordikäive (vastavalt üle 3,5 korda ja ligi 3 korda). Maiustuste ja töödeldud marjade ja puuviljade (sh külmutatud tooted) ekspordikäive kasvas aeglasemalt vastavalt 56% ja 44%. Kuigi maailmaturul oli 2021. aastal teraviljanõudlus võrreldes 2019. aastaga suurem, siis Eesti teravilja eksport langes: maheteravilja eksport langes veerandi võrra ja tavateravilja eksport ligi 13%. Ekspordi langusele aitas kaasa teravilja kogusaagi vähenemine 2021. aastal võrreldes 2019. aastaga. Maheteravilja kogusaak vähenes ligi 30% ja tavateravilja kogusaak 20%. Mõnevõrra aitas (mahe)teravilja ekspordikäibe vähenemist pidurdada 2021. aasta kõrgemad teravilja kokkuostuhinnad. 2021. aastal võrreldes 2019. aastaga kasvasid kõigi mahedate toiduteraviljade kokkuostuhinnad, enim kasvas mahetoidurukki (2021. aasta keskmine hind 210 eurot tonn, kasv 26%) ja mahetoidukaera (270 eurot tonn, kasv 45%) kokkuostuhind. Mahetoidunisu ja -toiduodra kokkuostuhinnad tõusid vastavalt 26% (260 eur/tonn) ja 33% (250 eur/tonn).

Loomsete toodete osakaal kogu maheekspordis oli 26%, millest suurema osa moodustas elusveiste müük. Lisaks eksporditi ka liha ja lihatooteid, eluslambaid, mett ja meetooteid. Loomsete toodete grupis kasvas enamike toodete ekspordimaht, vaid piimatoodete ekspordimaht langes. Liha ja lihatoodete ekspordimaht kasvas pea kolmveerandi ja elusloomade (veised ja lambad) ekspordimaht kasvas pea kolmandiku võrra. Mee ja meetoodete ekspordimaht kasvas ca 60%.

Võrreldes 2019. aastaga on 2021. aastal kasvanud töötlemata mahetoodangu müük Eestist välja, moodustades 59% kogu maheekspordimahust (joonis 3). 2019. aastal moodustas töötlemata mahetoodang kogu maheekspordikäibest 51%.

Joonis 3. Töödeldud ja töötlemata mahetoodangu ekspordikäibe osakaal 2017., 2019. ja 2021. aastal (%)

Osa mahedalt toodetud loomi, saadusi ja tooteid müüakse aga segatuna tavatoodetega, mittemahedate lisanditega, mahesertifikaati mitteomavate vahendajate kaudu või selliselt, et ostjal ei ole toote mahe päritolu oluline ja seda pole saatedokumentidesse märgitud. Viimati nimetatud tooted/loomad on mahedana ekspordist välja arvatud.

Loomsete saaduste väike mahedana müügi osakaal tulenes eelkõige sellest, et suur osa eksporditud maheloomi müüdi ostjale, kelle puhul loomade mahepõllumajanduslik päritolu ei olnud oluline, need müüdi tavaloomadega koos, või müüdi loomad vahendajale, kellel puudus mahetunnustus. Kolmandatesse riikidesse müümisel ei oma looma mahe sertifikaat nii suurt tähtsust kui Euroopa Liidu siseselt. Mahelooma kasvatajate ja vahendajate sõnul müüakse maheveiseid rohkem maheviitega kui mahelambaid.

Maheviitega Eesti ettevõtete toodetud mahetooteid müüdi 2021. aastal kokku 28,8 mln euro eest (tabel 2). 2019. aastaga võrreldes on maheviitega mahetoodete müük langenud 10%. Mahedana ekspordi osakaal 2021. aastal langes samuti, moodustades kogu mahetoodete ja -loomade ekspordikäibest 82% (2019. aastal 88%). Loomsete saaduste väike mahedana müügi osakaal tulenes eelkõige sellest, et suur osa eksporditud maheloomi müüdi ostjale, kellele loomade mahepõllumajanduslik päritolu ei olnud oluline ning need müüdi tavaloomadega läbisegi. Välisuru huvi Eesti elusloomade vastu on olemas ning viimastel aastatel on nii elusveiste kui ka eluslammaste eksport kasvanud.

Tabel 2. Mahedana eksporditud Eesti mahetoodangu ekspordikäive 2019. ja 2021. aastal (tuh eur)

	2019		2021		
	Kokku*	Sellest mahedana	Kokku*	Sellest mahedana	mahedana ekspordi osakaal (%)
Loomsed tooted, sh elusloomad, liha, lihatooted, piimatooted	9 915,6	5 633,2	8 991,8	2 658,6	30
Taimsed jm tooted	26 278,8	26 278,8	26 124,1	26 124,1	100
sh teravili	15 882,9	15 882,9	11 857,1	11 857,1	100
Kokku	36 194,3	31 911,9	35 115,9	28 782,7	82

*sh laiendatud mahe elusloomade ekspordikäive, kus kõik maheloomad ei pruugi olla eksporditud mahedana.

Eesti mahetoodang jõuab müügile vähemalt 17 Euroopa Liidu liikmesriiki ja 13 riiki väljapool liitu. Kui tootja müüb oma toodangu (teravili, elusloomad jm) vahendajale, siis temani enamasti ei jõua info, millistesse riikidesse toodang edasi liigub. Enim on nimetatud mahetoodangu müügi sihtriikidena Euroopa liikmesriikidest järgmisi riike: Soome, Saksamaa, Läti, Leedu, Taani, Poola, Holland, Rootsi ja Itaalia. Väljapoole Euroopa Liitu märgiti enim mahetoodangu ekspordi sihtriikidena Ühendkuningriiki, Jaapanit ja Austraaliat. Lisaks jõuab mahetoodang veel ka Tšehhi, Horvaatiasse, Prantsusmaale, Austriasse, Slovakkiasse, Iirimaa, Kanadasse, Ameerika Ühendriikidesse, Hiinasse, Ungarisse, Sloveeniasse, Iisraeli, Venemaale, Araabia Ühendemiraatidesse, Kasahstani, Türgi, Usbekistani ja Liibanoni.

Ettepanekud

- Mahetoodete kohta statistika kogumise parandamiseks tuleks olemasolevaid riiklikke andmebaase täiendada selliselt, et riskasutus maheregistriga oleks võimalik ja seda ka ajas tagasi. Nt PRIA loomade registrist võiks saada pärida andmeid maheloomade liikumise kohta või PTA loomade ekspordi ja teistesse ELi riikidesse turustamise andmetest oleks võimalik eristada maheloomi. Praegusel juhul ei ole kummaski andmebaasis võimalik maheloomi tavaloomadest eristada.
- Statistikaamet võiks oma ettevõtete valimitesse kaasata rohkem maheettevõtteid, et mahetoodete statistika oleks usaldusväärsem ja mahukam.
- Statistika andmete kogumise tagasiulatus ja avaldamise aeg peaksid olema lühemad. Praeguses muutuv maailmas ja turusituatsioonis peaksid ettevõtjad saada värsket teavet kiiremini. Värske statistika võimaldaks ka erinevatele kriisisituatsioonidele kiiremini reageerida.
- Kui soovitakse omada regulaarset ülevaadet mahetoodete turust, siis peaks mahetootjatel ja käitlejatel olema kohustus kord aastas raporteerida eelmise aasta toodangu mahu jagunemise kohta erinevate turukanalite vahel (otsemüük, müük Eesti töötlejale, müük Eesti jaekaubandusele, müük ekspordile). Paljud mahetootjad ei soovi tootmist puudutavat informatsiooni jagada, lugedes seda ärisaladuseks ning statistilistele andmepäringutele ei

vastata. Käesolevas töös kajastuva info hankimine nõudis korduvaid pöördumisi ettevõttesse. Andmete edastamine ei tohiks oluliselt suurendada ettevõtjate aruandluse koormust, seega peaks erinevad andmete kogumised koondama võimalikult kompaktsesse küsimustikku või andmebaasi, mis ühilduks juba olemasolevate andmeedastusvormidega.

- On vajalik suurendada ettevõtjate teadlikkust statistiliste andmete edastamise vajalikkusest. Mahetoodete kohta kahjuks puudub järjepidev ja põhjalik statistika (eksport, import, müük jne), kuid see teave on väga vajalik, et saada ülevaadet mahetootmise arengust, hetkeseisust ning hinnata rakendatud toetusmeetmete mõju.
- Mahetoodete eksporti (ja ka müüki siseturul) piirab tootjate-käitlejate väiksus (kaubamärgid on tundmatud), nõudlust omava toodangu nappus ja toodetud koguste killustatus. Arvestades mahepõllumajandusliku maa suhteliselt kõrget osakaalu Eestis, on mahetoodangu müügi maht (nii jaemüüki kui eksporti) tagasihoidlik ja vajab eritähelepanu. Kui Eesti seab arengukavades eesmärgiks mahepõllumajandusliku maa osakaalu kasvu, oleks vajalik seada eesmärgiks ka mahetoodangu müügi näitajate kasv. Seda peaks tegema koostöös mahetootjatega. Mahetootmise oluliseks eesmärgiks on küll keskkonnahoid, kuid paralleelselt võiks eesmärgiks olla ka mahetootmise ja mahetoodete müügi kasv. See aitaks tagada kogu Eesti põllumajandustoodangu ja ekspordi kasvu ning toetuste efektiivset kasutamist.